

YTRINGSFRIHETEN I NORGE

Norge, et fritt land?

Kandidatnr: 214

Veileder: Ken Uggerud

Leveringsfrist: 25.04.2005

Til sammen 14955 ord

22. mars 2005

1. Innholdsfortegnelse

1	YTRINGSFRIHET	1
1.1	INNLEDNING	1
1.1.1	DEFINISJONER	2
1.1.2	EMK/SP OG GRUNNLOVENS § 100	3
1.1.3	EMK'S FORHOLD TIL GRUNNLOVENS §100	6
1.1.4	GRUNNLOVENS § 100 OG STRAFFELOVEN § 135A.	7
1.2	YTRINGSFRIHETENS HISTORIE I NORGE	7
1.2.1	YTRINGSFRIHETEN FREM TIL 1814	7
1.2.2	YTRINGSFRIHETEN I NORGE 1814-1905	9
1.2.2.1	Rettsstilstanden på 1800 tallet	9
1.2.3	YTRINGSFRIHETEN 1905-1940	13
1.2.3.1	Tiden etter unionsoppløsningen	13
1.2.3.2	Første Verdenskrig	14
1.2.3.3	Mellomkrigårene	15
1.2.4	YTRINGSFRIHETEN 1940-1945	16
1.2.4.1	Okkupasjonen av Norge	16
1.2.4.2	Krigsoppgjøret	17
1.2.5	YTRINGSFRIHETEN 1945-2005	18
1.2.5.1	Kald krig	18
1.2.5.2	Krigsloven	20
1.2.5.3	Utuktssakene	21
1.2.5.4	Film og Fjernsyn	24
1.2.5.5	Samenes ytringsfrihet	24
1.3	KJUUS-DOMMEN	25
1.3.1	GJENNOMGANG	25
	HER FØLGER EN KORTFATTET GJENNOMGANG AV DOMMEN. DERETTER EN DRØFTING OG PROBLEMATISERING AV FØRSTE- OG ANNENVOTERENDES ARGUMENTER.	25
1.3.1.1	Bakgrunn	25
1.3.1.2	Prinsippprogrammet	25
1.3.1.3	Tiltalebeslutningen	26

1.3.1.4	Dommen	26
1.3.1.5	Anken	26
1.3.1.6	Påstandene for Høyesterett	26
1.3.2	FLERTALLETS ANMERKNINGER I DOMMEN	28
1.3.3	ANNENVOTERENDES ANMERKNINGER FOR MINDRETALLET	30
1.3.4	KRITIKK	32
1.3.4.1	Voteringen	32
1.3.4.2	Politisk korrekt avgjørelse?	34
1.3.4.3	Kjuus dommen: politisk sensur?	34
1.4	ETTER KJUUSDOMMEN	39
1.4.1	NY GRUNNLOVENS § 100	39
1.4.2	SJØLIEDOMMEN	39
1.4.3	MOTSATT RASIME	40
1.4.4	UTVIKLINGEN VIDERE	40
1.5	KONKLUSJON	41
2	LITTERATURLISTE	44

1 Ytringsfrihet

1.1 Innledning

Det jeg ønsker å belyse og diskutere i oppgaven er problemstillinger som knytter seg til ytringsfrihet generelt og lovgivning og straff spesielt.

Slik jeg ser det er det sentrale spørsmålet om ytringsfriheten skal forsvares fullt ut eller om den i noen grad skal begrenses. Hvilke begrensninger skal så gjøres? Hvem/Hvordan definerer begrensningene, hva skal/bør begrenses?

Spesielt tenker jeg på saker der ytringsfriheten har blitt utfordret og der det har fremkommet dommer som begrenser ytringsfriheten eller straffer som er gitt på grunnlag av ytringer. Det er interessant med litt historie, om samfunnsutviklingen på dette felt. Toleransen for ytringers art har endret seg. Idag ville ikke trykte skrifter bli inndratt slik som Jæger og Krogh på slutten av 1800 tallet eller Mykle på 1950 tallet og Bjørnebo på 1960 tallet pga sitt etter datidens normer "umoralske" innhold.

Det må naturligvis være en diskusjon om Grunnlovens §100 og dens betydning for lovene som begrenser ytringer. EMK art.10 og dens forhold til GrL § 100 må også drøftes.

Av senere rettspraksis er Kjus-dommen særlig viktig mener jeg. Den er prinsipielt veldig viktig, da den setter grenser for hvilke ytringer som ikke godtas. Den klargjør også forholdet mellom GrL § 100 og straffelovens § 135a. Denne dommen mener jeg har mange sider ved seg som er problematiske og ønsker å grundig analysere denne. Det er denne dommen jeg ønsker at skal være kjernen i oppgaven. Hva den har ført til? Hva den har gjort med ytringsfrihetens grenser i Norge?

Som sagt mener jeg at det er mye problematisk med den dommen. Dommen er avsagt i plenum under dissens. Hadde saken blitt behandlet som en vanlig sak for Høyesterett kunne resultatet blitt totalt forskjellig, til og med full frikjennelse uten dissens. Dette er i seg selv et problem etter min mening.

Det kanskje mest problematiske er at dommen angriper et politisk partiprogram, hvor myndighetene har fått Norges høyesterett med på å begrense hvilke meninger det norske folk kan gå til valg på. Det er etter min mening et problem at myndighetene begrenser meninger de ikke liker, og det hører hjemme i helt andre og totalitære styresett enn det norske. Det er her prinsippet jeg forsvarer ikke meningene.

Jeg velger å avgrense oppgaven til å beskrive ytringsfrihetens historie, se nærmere på Kjusdommen og dens virkninger og gi noen tanker om utviklingen videre for ytringsfriheten i Norge. I den forbindelse er det naturlig å si litt om den nye Grunnloven § 100 og Sjøliedommens virkninger.

1.1.1 Definisjoner

Det er på sin plass og definere endel begreper i oppgaven.

Ytringsfrihet defineres som retten til fritt å gi uttrykk for sine meninger og holdninger til politikk, religion, moral og andre forhold. (Jon Gisle, 1999) Verdenserklæringen om menneskerettigheter art 19 statuerer at alle skal ha ytringsfrihet. Denne støttes opp med den europeske menneskerettserklæringen (EMK) art 10, og FN konvensjon om sosiale og politiske rettigheter (SP) art 19. Stater som har tiltrådt konvensjonene plikter å ha ytringsfrihet. Konvensjonene gir rom for visse avgrensninger i ytringsfriheten. I Norge vernes ytringsfriheten av Grunnlovens § 100.

Rettsstrid defineres som omstendighet som som gjør at noe ikke er rettmessig. Mange straffebud innehar en reservasjon om at handlingen kun er straffbar om

den er rettstridig. Dette gjelder blandt annet straffelovens § 246 om ærekrenkelser. Når straffebed ikke inneholder noen yttrykkelig rettstridreservasjon er det vanlig å tolke inn dette.

Europeiske menneskerettskonvensjon (EMK). Konvensjon inngått 4. november 1950. Hovedmålet var å statuere sin tro og ønske om å bevare de universale rettigheter som var nedlagt i FN's verdenserklæring om menneskerettighetene fra 1948. Grunnen til at Europa ønsket en mer spesifikk konvensjon var at man så at man i Europa hadde visse felles politiske og kulturelle standpunkter, slik at man kunne enes om en mer pliktoppfyllende avtale om innføring og sikre disse rettighetene.

International Covenant on Civil and Political Rights (SP). FN konvensjon av 16 desember 1966 som utvider og sikrer den rettigheter som verdenserklæringen stadfester. Setter på klarere rammer for politiske og sivile rettigheter. Mange likhetstrekk med EMK når det gjelder innhold.

International convention on the elimination of all forms of racial discrimination (CERD)

FN konvensjon hvor de konraherende parter forplikter seg til å avskaffe og motarbeide all rasisme. Norge er tilsluttet.

1.1.2 EMK/SP og Grunnlovens § 100

Grunnloven § 100 beskytter ytringsfriheten. Den statuerer at trykkefrihet bør finne sted. En utvidet tolkning av dette begrepet er det sikker rett å si at alle i Norge står fritt til å ytre sine meninger. Selv om Grunnloven taler om trykkefrihet må § 100 forstås til å dekke også andre former for ytringer da særlig verbale utsagn. Ytringsfriheten er et gode som også er nedfelt i folkeretten. Det er en av de grunnleggende menneskerettene. Prinsippet om at alle skal ha rett til frie ytringer er nedfelt i den Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) art. 10

og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 19. EMK ble innlemmet i norsk rett ved at den først ble anerkjent ved at norsk rett ble antatt og være i samsvar med menneskerettighetene, og derfor ble det pålagt myndighetene å respektere og sikre disse (jfr Grl §110 c) i 1994 og senere ved menneskerettighetsloven 1999 og innlemmelsen av selve EMK teksten i lovsamlingen. Dette har gitt EMK status som en sentral rettskilde i menneskerettighetsspørsmål.

EMK art. 10 regulerer hvilke rettigheter hvert individ har til frie ytringer. Art. 10 er mye mer detaljert enn Grl § 100 i å definere hva ytringsfrihet er for noe. Hovedregelen er nedfelt i art. 10 1. første ledd og lyder "Everyone has the right to freedom of expression". Språkbruken her er et viktig moment. Det snakkes ikke om "freedom of speech" men expression. Dette gir en vid grad av tolkning. Det gir ikke bare rett til ut trykke seg muntlig eller skriftlig. Det må også rette seg til andre uttrykksformer som kunst, film, bilde etc. Dette gir en bredere form og forhindre at tolkninger av ordet begrenser uttrykksmåtene. SP art. 19 2. første ledd har samme ordlyd. Men her defineres det at retten til å gi å få informasjon ved at det kan komme muntlig, skriftlig, trykket, kunstnerisk eller i gjennom enhver form for media. Dette blir en presisering av uttrykket expression. Det ser her ut som at det er en total frihet som settes opp når det gjelder ytringer. Første ledd tilsier at det er det som er hovedmeningen. Men man har sett at det er endel ytringer som ikke kan godtas. Hvert enkelt samfunn har rett til å treffe visse begrensninger til hvilke ytringer de ikke vil ha. Konvensjonene godtar dette i en viss utstrekning. EMK presisere at det med en slik rett til frie ytringer må følge plikt og ansvar. I dette ligger at det om man har rett til å ytre seg fritt må man også kunne stilles til ansvar for sine ytringer om de bryter med de normer som må eksistere i et demokratisk samfunn. EMK stiller et absolutt krav for disse begrensningene og det er at de må være spesifisert i lov. I dette ligger det at en lov må spesifisere hva som er en ytring man må stå til ansvar for og det er kun det som spesifikt er beskrevet i loven som er subjekt for ansvar. Videre setter EMK skranker for hvilke områder som kan være gjenstand for begrensninger. Det er ytringer som krenker eller truer den nasjonale sikkerhet, det geografiske territorium, eller den allmenne sikkerheten for

borgerene. Når det gjelder den allmenne sikkerheten er det ytringer som truer ro og orden, oppfordrer til kriminalitet, angriper moral eller helse, som ærekrenker andre, krenker taushetsbelagte områder eller som bryter ned domstolenes frie og upartiske rolle.

Det er på det rene at det her ligger endel vage betegnelser som kan tolkes forskjellig. Hva som er nasjonal sikkerhet, eller hva som bryter med moral vil variere fra land til land. Denne tolkningsfriheten fører til store forskjeller i forhold til hvilke ytringer som er gjenstand for begrensninger. Hovedårsaken til denne tilsynelatende store friheten hvert land har til å bestemme hva som er ytringer som kan begrenses, bryter ned i det totalt forskjellig kulturelle grunnlag de undertegnende parter har. Særlig har dette med moral vært problematisk. Moralske prinsipper variere sterkt fra land til land. Det avhenger av kultur og religion hvilke moralske normer som gjelder. Dette har ikke en slik konvensjon til hensikt å endre på, men trekke grenser for hvilke rettigheter som ikke kan begrenses. Det er på det rene at også disse unntakene fra hovedregelen må følge visse normer. Det må legges til grunn visse grunntolkninger av unntakene. Ved tolkning av traktater og konvensjoner er det viktig og finne frem til bestemmelsenes naturlige og fornuftige mening. (Fleicher, 2000). Det er denne mening og ordlyden som er viktig. Det er også viktig å lese bestemmelsene i sammenheng.

Myndighetene i et land kan ikke forby kritikk av sin egen politikk med bakgrunn av at det vil kunne føre til uro som kan true den allmenne sikkerhet. Et slikt argument ville falle på sin egen urimelighet, selv om man nok kan tolke EMK art. 10 2. dithen. Det er klart at det ikke var meningen med teksten i EMK art 10 at den skulle tolkes slik. I innledningen står det at EMK er en "reaffirming" av statenes tro på demokratiet og et slikt angrep på ytringsfriheten vil ikke være forenelig med denne troen på demokratiet. Ytringsfriheten er en av hjørnesteinene i ethvert demokrati.

På den andre siden er det ikke noe som hindrer myndighetene med medhold i EMK art 10 å forby ytringer som er gudsspottende/blasfemiske for ulovlige da dette er et angrep på samfunnets moral. Dette vil kunne forsvares i henhold til EMK art 10, om utsagn som angriper moralen i samfunnet. EMK art. 10 setter opp muligheter for begrensninger også for andre ytringer. Om den allmenne

sikkerheten for borgerene trues om det er fare for helsen til borgerene om det er til hindring for ro og orden kan ytringsfriheten begrenses ved lov. Taushetsbelagte emner kan også sette grenser for ytringsfriheten da behovet for taushet er forsvar av personlige opplysninger og integritet. Disse begrensningene bunnar ned i samfunnmessige og personlige behov som man mener må få større vern enn behovet for ytringers frihet i gitt situasjon.

1.1.3 EMK's forhold til Grunnlovens §100

Grunnloven er det høyest rangerte lovskift i Norge. Den er lex superior. Ingen lov eller forskrift kan vedtas som strider mot Grunnloven. Ved slik motstrid vil Grunnloven bli avgjørende og loven grunnlovstridig. Er en lov grunnlovstridig vil loven også være ugyldig. Etter Grunnlovens § 110 c fastsetter at traktater skal gjennomføres ved nærmere bestemmelser i lov. Dette er for EMK's tilfelle gjort i menneskerettsloven av 1999. Denne loven har som formål å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett. (jfr 21. mai 1999 nr 30 § 1). Denne loven stiller EMK som norsk lov. Lovens § 3 statuere at de nevnte konvensjoner i § 2, deriblant EMK, skal gå foran annen norsk lov ved motstrid. Dette klargjør deres stilling overfor annen norsk lovgivning. Det er klart at konvensjonenes bestemmelser vil gjelde som norsk rett og stå over andre norske lover. Dette er egentlig ganske uproblematisk. Problemet oppstår egentlig når vi skal avgjøre deres stilling overfor Grunnloven. Grunnloven er som nevnt i en særstilling. Den har som sagt status som høyeste rettskilde. Alle bestemmelser som kommer i strid med denne må da vike. Men hvordan stiller da dette seg i forhold til EMK? I utgangspunktet må norske lover tolkes slik at de skal være i samsvar med de internasjonale konvensjoner vi er tilsluttet. Menneskerettsloven av 30. april 1999 sier at ved motstrid skal konvensjonenes tekst gå foran annen lovgivning. Dette er en presisering av bestemmelsen i Grunnlovens § 110c. EMK art 10 etablerer ytringsfriheten som er sentralt vernet område. Art. 10 stiller opp i hvilke saker det er mulig med unntak fra hovedregelen. Art. 14 sikrer at de rettighetene gjelder for alle uten unntak for rase, kjønn, religiøs, politisk ståsted etc.

1.1.4 Grunnlovens § 100 og straffeloven § 135a.

Straffelovens § 135a er den såkalte rasismeparagrafen. Den skal hindre at enkeltpersoner og grupper blir utsatt for rasisme eller diskriminering på grunn av sin tro, hudfarge, etnisk opprinnelse eller nasjonalitet. Også seksuell legning vernes i paragrafen. Det er klart at når enkeltpersoner blir utsatt for utsagn eller handlinger som beskrevet i paragrafen vil man kunne straffe etter strafferammene i paragrafen. Da vil ikke Grunnlovens § 100 kunne fritta for straff da utsagnene vil falle inn under unntakene i denne paragraf. Ytringer av den art som beskrives vil i allefall være ærekrenkende. Problemet vil oppstå når betegnelsen "gruppe" skal tolkes. Rettspraksis har vist at gruppen må være begrenset i omfang og antall. Om antallet blir for stort vil utsagnet bli oppfattet som generelt og da vil Grunnloven § 100 kunne fritta for straff. Dette vil bli grundigere gjennomgått senere i oppgaven.

1.2 Ytringsfrihetens historie i Norge

1.2.1 Ytringsfriheten frem til 1814

Prinsippet om ytringsfrihet ble introdusert som en rettighet i opplysningstiden. Det var under denne tidsepoken at tankene om ytringsfrihet som en menneskerett tredde frem. Den franske politiske tenkeren Montesque satte i den franske konstitusjonen i 1791 opp ytringsfrihet som et selvsagt gode. Under enevelde, og da det opplyste eneveldet, hadde ytringsfriheten vært en godtatt ting. Man var velvillig overfor trykkefriheten. Framskritt var på denne tiden noe man søkte på alle områder og man så nødvendigheten av opplysning for å få utvikling i samfunnsområder som industri, jordbruk og annen næringsvirksomhet.

Fremveksten av demokratiske styresett gjorde trykkefriheten mer sentral. Filosofen Montesque setter det som en nødvendighet at det er frihet for at et demokrati skal kunne fungere (Eriksen, 1994). Skal meninger kunne endres må det være tilgang på informasjon slik at folket får kunnskap. Om en myndighet kan styre informasjonsstrømmen vil det frie valg ikke være annet enn en illusjon. Som nevnt så man ikke bare på ytringsfriheten som en menneskerett men også som et middel for utvikling i samfunnet. Dette ble stadig viktigere ettersom de demokratiske styresettet tredde frem.

I Norge ble sensuren opphevet i 1770. Det hersket nærmest total trykkefrihet frem til 1799. Fra da var det kun en forordning som trakk grenser for ytringsfriheten. Den begrenset var streng og forbød i så å si all religiøs og politisk kritikk. Det var med bakgrunn i denne at Hans Nielsen Hauges skrifter ble konfiskert i 1805. Etter 1814 og Grunnloven var det mye uklarhet om denne forordningen fortsatt gjalt i Norge. Det ble etterhvert fastslått at Grunnlovens med liberale bestemmelser var gjeldende.

Med grunnloven i 1814 endret synet på trykkefriheten seg. De ble sett på som et så viktig moment i dannelsen av en demokratisk stat at det i alle utkast til loven ble fremmet at ytringsfriheten/trykkefriheten var en viktig sak. Den norske grunnloven er et produkt av samtiden og denne samtiden var politisk farget at den store politiske hendelser i Europa og Amerika i årene før. De politiske virkningene av den amerikanske frigjøringen og den franske revolusjon og de filosofiske tanker som disse hadde medført er sterkt delaktig i den utforming den norske grunnloven har fått. Det er naturlig at et prinsipp som ytringsfrihet, med den gjennomslagskraft dette hadde fått i Frankrike og USA ble sett på som grunnleggende da Norge skulle få sin grunnlov. Grunnlovens § 100 er nesten en kopi av den tekst som står i den franske konstitusjonen. Både hovedregelen og de unntakene som oppnevnes.

Grunnlovens § 100 statuere at trykkefriheten bør finne sted. Det er trykkefriheten den i første ledd dreier seg om. Det er først i siste ledd at det snakkes om frimodige ytringer nevnes. Dette er naturlig når man ser i hvilken tid denne loven ble til. I 1814 var det kun det trykte skrift som kunne distribueres.

Det fantes ingen etermedier. Verbale ytringer var også ikke lett å bevare da ingen opptaksmuligheter annet enn nedtegning fantes. Dette medførte at det var trykkefriheten som var den form ytringene kom i. Det er på det rene at Grunnlovens § 100 må tolkes slik i dag at den er ment å forsvare alle ytringer uansett hvilket medium de fremkommer i, selv om det er trykkefriheten det fokuseres på i lovteksten. Det er støtte for en slik tolkning i siste ledd av § 100 da den ikke setter grenser for hvordan "frimodige ytringer" fremsettes.

1.2.2 Ytringsfriheten i Norge 1814-1905

1.2.2.1 Rettstilstanden på 1800 tallet

Grunnlovens § 100 nevner en mengde unntak fra hovedregelen om at alle ytringer bør være godtatt. I løpet av Grunnlovens første 100 leveår ble alle unntakene testet i domstolene. Det var særlig ærekrenkelser som var oppe i rettsapparatet. Det er fra denne tiden en omfattende rettspraksis omkring at "falske eller ærekrenkende Beskyldninger mod Nogen" (Grl § 100) var det ikke adgang til å gjøre. Gjennom hele 1800 tallet var det en mengde saker om ærekrenkelser. Fremtredende personer saksøkte hverandre for ærekrenkelser til stadighet. (Dahl 2000)

Pressen var i enorm vekst gjennom hele 1800 tallet. I år 1800 hadde Norge 5 aviser. I 1900 var tallet ca 150. (Dahl 2000) Denne enorme veksten førte til et meningsmangfold som gjorde at ytringsfriheten fikk mer vekt. De fleste aviser var partiaviser som sto politisk forankret i sine kjerneområder. Det ble sett på som at pressen hadde fri adgang til politisk og prinsipiell ytringsfrihet. Denne mobiliseringen av frihet førte til at stemmeretten i 1898 ble utvidet til å være allmenn for menn. Kvinner fikk denne retten 15 år senere i 1913. Utviklingen gjennom det 19. århundre gjorde at man befestet ytringsfriheten som rettsgode ved inngangen til det 20. århundre.

Som nevnt var det en mengde saker om ærekrenkelser gjennom 1800 tallet. Men også andre unntak fra retten til frie ytringer ble benyttet. Sedelighetsunntaket fikk stor oppmerksomhet mot slutten av 1800 tallet. Det var da gjennom prosessene mot Hans Jægers verk "Fra Kristiania-bohemen" og Christian Kroghs "Albertine" som sedelighetsunntaket ble anvendt. Disse skriftene ble inndratt. Disse prosessene var enestående i sitt slag. Det ble markert grenser for hvor langt man kunne gå i skildringer av mennesker i litteraturen, når dette stred mot den alminnelige moral i samfunnet (Castberg 1974). Et viktig trekk ved prosessene var at de ble holdt for lukkede dører, noe som var meget uvanlig. Hans Jæger ble dømt til 60 dagers arrest for sin skrift. Christian Krogh fikk 100 kroner i bot.

Unntaket om ytringer som angrep de konstitusjonelle makter ble også håndhevet. Selv om siste ledd i Grunnlovens § 100 sier at frimodige ytringer om statsstyrelsen er tillatt hindret det ikke at noen ble dømt for "angrep" på monarkiet. Redaktøren av Østlandske Tidende ble dømt til 60 dagers fengsel for et antimonarkisk dikt han trykket. Formuleringer som "fængsel, blodbad er det offer kongedømmet altid kræver" ble for sterk kost. Dette skjedde på slutten av 1800 tallet. Også Stortinget ble beskyttet. Teologen Oluf Broch ble dømt for en uttalelse om Stortinget. Han kalte det "...de ryggeløses forsamling" (Dahl 2000). Dette førte til 60 dagers fengsel.

1.2.2.1.1 Straffeloven 1902

Man kan si at Norge brukte 1800 tallet til å definere hvilke ytringer som var godtatt og hvilke begrensninger som burde gjelde. Det foregikk en stadig konkretisering av rettstilstanden. Denne utviklingen bunnet tilslutt ut i de presiseringer som straffeloven av 1902 innførte. Da ble rammene for ytringsfriheten presisert og rettstilstanden klarere. Straffeloven av 1902 erstattet den gamle straffeloven av 1842. Den nye loven hadde ikke ytringsfrihet som noen hovedsak i hverken forarbeider eller under selve lovbehandlingen. Men loven endret vilkårene for ytringsfriheten betydelig. Straffeloven av 1902 sikret

grunntanken i Grunnlovens § 100 om full ytringsfrihet. Prinsippet ble raskt testet da teksten på en 1. mai fane ble godtatt. "Ned med tronen, alteret og pængeveldet". Justisminister Johan Castberg uttalte at parolen var et uttrykk for en politisk, religiøs og sosial oppfatning "som ikke er straffbart etter nogen norsk lov" (Slagstad 1998: 497).

Det er på det rene at parolens utsagn ikke ville blitt godtatt før den nye straffeloven ble vedtatt. Utsagnet ville blitt behandlet på samme måte som diktet i Østlandske Tidende og høyst sannsynlig blitt straffeforfulgt.

Det kom nye bestemmelser om ytringsfrihetens grenser i den nye straffeloven. For det første ble det gjort et generelt forbud mot å oppfordre eller tilskynde noen til å begå en straffbar handling. (jfr § 140). Tidligere var det bare noen få forbrytelser det var forbudt å oppfordre til. Det var grove statsforbrytelser som opprør og revolusjon. Nå ble det forbudt mot å oppfordre til iverksettelse av en hvilken som helst ulovlig handling. Strenge straffer var det også. Inntil 8 års fengsel, bøter og hefte. Det er viktig å påpeke at tolkningen av iverksettelse har vært tolket snevert, slik at det først er der hvor det har kommet til konkrete forberedelser til ulovlig handling at paragrafen har kommet til anvendelse. (Castberg 1974) Likevel innførte den nye straffeloven et moment som ikke den gamle av 1842 hadde. Det ble f.eks sett på som en oppfordring til hjemmebrenning om noen averterte destillasjonsanlegg til salgs. Dette var det et brudd på straffelovens § 140.

Straffeloven av 1902 innførte nye begrep om sedlighet. Begrep som utukt og utuktighet ble innført om rettsstridig seksualitet. Begrepene gjalt både handlinger, hensikter, atferd og fremstillinger. Fremstillinger kunne være så mangt. Foredrag, forestilling, utstilling, skrifter, bilder og desslike er etter § 211 slike. Dette førte til at prevensjonsmidler som kom på markedet rundt år 1900 ikke kunne hverken utstilles eller avvertes for. Det var en videreføring av forbudet mot dette i en forordning fra 1891. Dette straffebudet står fortsatt i loven, men har vært "sovende" siden 1930 tallet. Men det representerer det første kjente eksempelet på produktkontroll og reklameforbud vi har i norsk rett.

Senere har vi fått liknende straffebed som gjelder tobakk, alkohol, medisiner etc.

Straffeloven setter også opp nye grenser for ytringsfriheten i forhold til statsmaktene. Også her skjedde en utvidelse av antallet straffbare forhold, som ikke var berørt av 1842 loven. Mot bedre vitende var det etter straffelovens §130 forbudt på fremsette påstander om statens handlinger som ikke var riktige. Strl § 135 satte grenser for forhåning av forfatningen eller offentlig myndighet , om "den allminnelige fred" ble satt i fare. Feilaktig gjengivelse av offentlige myndigheters forhandlinger ble også forbudt etter § 432. Årsaken til denne utvidelsen var at man begrunnet behovet av hensyn til folkestyret. Disse bestemmelsene består den dag i dag, men må regnes som sovende. Bestemmelsene ble vedatt fordi det lå en stor engstelse for de ulemper som demokratiet førte med seg som agitasjon og usaklighet. Man har senere sett at disse ulempene ikke er så store at man vil fortsette å begrense ytringsfriheten av disse årsakene.

Den nye straffeloven av 1902 reviderte injurielovgivningen i Norge. Tidligere var det vanskelig å skille forholdet mellom ærekrenkelser, bakvaskelser og fornærmelser. I prinsippet var alle straffbare. Det var vanskelig å få oversikt over rettstilstanden. Etter den nye straffeloven ble prinsippene enklere. En ærekrenkelse var fortsatt ulovlig. En bakvaskelse var derimot lovlig om beskyldningene var sanne. Det var da ingen lov mot å sverte en annen om bare de svertende bemerkninger var sanne.

1902 loven satte også opp utsagn som satte samfunnsfreden i fare som ulovlig. Å sette en folkegruppe opp mot en annen ved å opphisse den var etter 1902 loven ulovlig. Denne bestemmelsen ble aldri benyttet. Selv ikke under mellomkrigstidens klassekamper ser jeg at denne har vært benyttet. Straffelovens § 135 ser jeg ikke at har vært benyttet før tilleggene om rase, trosbekjennelse, hudfarge (§135a) og homofili ble tatt i inn i 1961 og 1970.

Straffeloven innførte også endringer i forhold til ansvar for trykte ytringer. For utgiver ble det å utgi en straffbar tekst omgjort til en forseelse. Da gikk strafferammen betydelig ned. Dette var en betydelig liberalisering.

1.2.3 Ytringsfriheten 1905-1940

1.2.3.1 Tiden etter unionsoppløsningen

Etter unionsoppløsningen i 1905 og innføringen av straffeloven av 1902 samme år, (straffeloven tredde først i kraft 1/1-1905) var det en politisk urolig tid i Europa. Dette kuliminerte i første verdenskrig i 1914. Politisk ble det viktig for Norge å forholde seg nøytrale. Det ble da viktig å ikke ha store opinionsmeninger om støtte til den ene eller andre stat. Man måtte ikke sette staten i fare ved slike ytringer. Den nye norske stat sto ikke spesielt sterkt hverken politisk eller militært og behovet for nøytralitet var stor. Norge hadde ikke råd til en væpnet konflikt på det tidspunkt. Grunnloven kjenner ikke begrepet "rikets sikkerhet". Men dette behovet for å ikke sette riket i fare førte til at lover ble innført som skulle sikre riket mot agressjon. Hensynet til nasjonale sikkerhet begrenser ikke ytringsfriheten med samme tyngde som hensynet til sedlighet, religion og statsmaktene. Dette fordi disse er nevnt i grunnlovsteksten i § 100. Da nasjonale sikkerhetshensyn ble lovregulert må man etter forarbeidene anta at det er formuleringen i Grunnloven § 100 om at den ikke gjelder overfor ulydighet mot lovene eller motstand mot befalinger fra konstitusjonelle makter. Straffeloven av 1842 hadde bare bestemmelsene i foræderikapitlet og de var generelle. Med loven av 1902 fikk vi blandt annet straffeloven § 95. Denne paragrafen har vært endret flere ganger siden 1902. I sin originale form lød den bl.a"*det fredelige forhold til annet land for fare ved å forhåne eller opphisse til hat...mot et annet land eller dets statsstyrelse eller uten beviselig hjemmel å tillegge none statstyrelse urettferdig eller skammelige handlinger*" (§95)

Denne paragrafen beskyttet en veldig vag verdi, nemlig det fredelige forhold til et annet land. Det ble altså en forbrytelse belagt med straff at omtale et annet land om det satte forholdet mellom landene i fare. Et paradoks er at forholdet mellom

to land er en bilateral sak. Et godt eller dårlig forhold krever to parter som deler samme interesse. Selv om Norge ville ha et godt forhold til et annet land, betyr jo ikke det at det landet har samme utgangspunkt. Dette var en stor innsnevring av ytringsfriheten i Norge. Det er klart at denne bestemmelsen ikke var rettet mot enkeltpersoner, men mot pressen som ble nektet å uttale seg kritisk om andre lands politikk etc. Kravet for at paragrafen skulle komme til anvendelse var en klage fra det lands myndigheter som følte seg angrepet. På mange måter stilte da norske myndigheter seg ansvarlige for hva avisene skrev om andres politikk. Bestemmelsen ble da også raskt endret. Allerede første gang den kom til anvendelse så man at den ikke kunne fungere. I 1909 ble den endret til sin nåværende form, der det er snakk om "*...offentlig forhåner en fremmed stats flag eller riksvåpen*".

Denne presiseringen kom på grunn av den første saken vedrørende straffelovens § 95. Sosialistavisen "Finnmarken" ble i 1906 ransaket. Der beslagla politiet agitasjonsskrifter rettet mot det russiske tsardømmet. Riksadvokaten hadde funnet at skriftene var i strid med straffeloven § 95. Høyestrett stadfestet også beslaget. Da saken kom til lagmannsretten ble det avgjort at straffeloven § 95 i dette tilfellet måtte vike for Grunnloven § 100. Retten fant at § 95 ikke brukes. Stortinget vedtok da en presiserende endring som nevnt ovenfor som begrenset rekkevidden til flagg og riksvåpen. (Castberg 1974:53) Grunnlaget var at saken var såpass klar at om § 95 ikke fikk anvendelse her ville den ikke kunne anvendes i det hele tatt.

1.2.3.2 Første Verdenskrig

Under første verdenskrig ble Norges nøytralitet presset av både Storbritannia og Tyskland. Justisdepartementet ville for å hindre konflikt med disse krigførende parter innføre straff for visse handlinger under nuværende krig. Det var Justisministeren Urbye som leder ann for en slik lovgivning. Proposisjonen gikk under navnet Lex Urbye. Denne proposisjonen inneholdt to paragrafer som innskrenket pressens frihet radikalt. Dette var gjeninnføring av strengere straffer for uttalelser som forstyrret forholdet til andre land (§9), og å gjengi lekasjer fra

lukkede møter i Stortinget. Presseorganisasjonene protesterte. Odelstinget forkastet disse paragrafene. Justisminister Urbye trakk seg da fra sin stilling. I ettertid har denne forkastelsen av Lex Urbye vært sett på som en veldig viktig hendelse når det gjelder å forsvare ytringsfriheten i Norge, og særlig pressens frihet til å kommentere utenrikssaker.

Lex Urbye førte til at rettstilstanden for norsk presse i prinsippet var åpen. Det var ingen presselov som gav staten kontrollmulighet overfor avisene i Norge. Andre land hadde innført slike ordninger. Mens film og kringkasting ble lovregulert i tidsrommet frem til andre verdenskrig sto pressen i særstilling. Det var trykkefriheten som stod beskrevet i Grunnloven § 100 og denne nøyte en større frihet. Trykkefriheten var demokratisk grunnleggende. Film og kringkasting hadde ikke samme juridiske stilling.

Et moment som må nevnes er den trykte pressens stilling. Avisene i Norge var i all hovedsak styrt av de politiske partiene. I Norge var det en partipresse som dominerte totalt. Alle de store avisene i Norge på denne tiden var knyttet opp til bestemte partier. De var talerør for partienes synspunkter. Med dette som bakgrunn kan man lett stille spørsmål ved deres integritet og om de reelt sett fremmet ytringsfriheten. Pressen var partienes medium for å nå sine velgere. Oppgaven avisen hadde var å bringe partiets politikk til velgerene for å skaffe flere tilhengere. I dette lys kan man spørre om pressen da ville ha helt frie ytringer eller om meningene som ble presentert først var "kontrollert" slik at de ikke brøt med den politiske linje den enkelte avis hadde lagt seg på. Dette er mer et politisk enn juridisk moment som vill falle utenfor det denne oppgaven omhandler.

1.2.3.3 Mellomkrigårene

På 1930 tallet ble ytringsfriheten i Norge igjen presset av en spent utenrikspolitisk situasjon i Europa. Hensynet til den nasjonale sikkerhet ble særlig i perioden 1936 og frem til 9. april 1940 viktigere. Pressen hadde i lengre tid rettet kritikk særlig mot Tyskland. Arbeiderbladet hadde fra 1933

artikkelserier som angrep Hitler. Avisen kom med lite flatterende beskrivelser av mannen og politikken hans. Justisdepartementet anmodet statsadvokaten å vurdere rettslige skritt, men statsadvokaten frarådet dette (Sundet 1977: 191). Det som særlig krenket tyskerene var da Arbeiderbladet fortsatte å trykke nedsettende artikler etter at de var blitt regjeringsorgan i 1935. I 1936 ville tyske myndigheter ha artikkelforfatter Scharffenberg stil for retten for ærekrenkelser mot den tyske stat og dens overhode, men utenriksminister Koht fortalte tyskerene at han ikke hadde mulighet til å stoppe pressen med norsk lov. Om det ble rettsak kunne det hende at sannhetsbevis måtte føres. Da trakk tyskerene anklagen (Koht 1957). Dette var nok en seier for ytringsfriheten i Norge.

1.2.4 Ytringsfriheten 1940-1945

1.2.4.1 Okkupasjonen av Norge

Under annen verdenskrig var Norge som kjent okkupert av Tyskland. Denne okkupasjonen førte selvsagt til at det var lite rom for frie ytringer. Sensur og meningstvang ble innført av de tyske okkupasjonsstykkene. Det er en helt vanlig at en okkupasjonsmakt vil undertrykke den frie mening. En okkupasjonsmakt vil hele tiden forsøke å styre informasjons og opinionsbildene i bestemte retninger. Retningen vil til en hver tid være den som gavner okkupasjonsmakten. Streng straffer ble innført for å håndheve sensuren. I Norge vokste det seg likevel raskt en motstand mot denne sensuren. Det gav seg uttrykk i illegale aviser etc. Tysk sensur førte til en mengde endringer for nordmenn. Norsk Telegrambyrå ble sterkt sensurert. Værmeldinger, rutetider for båt og tog, anleggsvirksomhet etc ble ikke publisert. Dette for ikke å gi fienden militært viktige informasjon. Dette var den strategiske sensuren. Et annet inngripende var at all post ble åpnet og lest.

Nasjonal Samling var innsatt som administrasjon i Norge under krigen, av Tysklands Reichskommisar, fra 25. september 1940. Folkerettslig sett var dette

et okkupasjonsstyre. NS innførte en utvidet sensur i krigsårene. Grunnlovens § 100 ble dog aldri opphevet av NS regimet. Men det ble innført forhåndssensur av blandt annet bøker fra 1941. Da skulle departementet forhåndsgodkjenne alle bøker som ble utgitt. Foreningsvirksomheten ble regulert.

Straffebestemmelsene ble skjerpet. Meningsytringer som ikke samsvarte med okkupasjonsmaktens meninger ble sett på som folke og statsfientlig virksomhet. Dette var sanksjonert med strenge straffer, helt opp til dødsstraff. Et annet viktig angrep på meningsfriheten under krigen var forbudet mot å lytte på radio som ikke var underlagt okkupasjonsmakten. Det var fra 1940 forbudt å lytte til utenlandske radiosendinger og særlig radiosendingene fra Englands BBC. I 1941 ble alle radioapparater beordret inndratt. Over en halv million radioapparater ble levert inn. Det var da forbudt å besitte en radio i Norge om man ikke var NS-medlem. (Dahl 2000) Det er interessant ut fra et ytringsfrihetsprespektiv å se at virkningene av disse sensurtiltakene var at opinionen mot okkupasjonen ble sterkere. At ethvert tiltak for å styre opinionen endte med en motsaksjon. Dette sier noe om hvor sentral retten til å ytre seg og sine meninger er i folks bevisstehet.

1.2.4.2 Krigsoppgjøret

Ved krigens slutt skulle ble norgeshistoriens største rettsopprør startet. Krigsoppgjøret skulle vare frem til 1951. Et presset norsk rettsvesen behandlet saker i raskt tempo. 51000 nordmenn ble dømt i denne perioden for straffbare forhold i forbindelse med krigen. De fleste fikk lettere straffer, men ca 20000 ble idømt fengselstraffer og 30 dømt til døden (Justisdepartementet 1962). Ut fra et ytringsfrihetsmessig syn er det mest viktige her hva som skjedde med disse dømte senere. Landsvikoppgjøret var vanskelig for Norge. Et sentralt problem var hva som skulle skje etter at de domfelte hadde endt sin soning. Hvilke rettigheter hadde de? Det var mange ting som rammet dem. Vanskeligheter med å komme inn på arbeidmarkedet, boligproblemer og sosial utstøtelse. Det som er et stort ytringsmessig anslag er at disse landsvikerne aldri kom til ordet. De fikk ikke legge frem sin sak med sine motiver for sine handlinger. Dette følte

de som en av de største urettferdigheter. (Larsen 1998) NS folk hadde selvsagt som alle andre mulighet til kritisk å ytre seg om rettsoppgjøret. Men det store problemet var at de ikke kom til ordet. Ingen var villige til å utgi etter trykke meningene. Norsk presse og norske forlag var stengt for dem (Dahl 2000) Vanlige forlag avviste å utgi bøker av landssvikere. Selv Knut Hamsuns bok "Paa gjengrodde stier" ble refusert i 1948. Boken kom først ut i 1949. Ellers var Hamsun et unntak. Han var ikke dømt og hans stilling som Nobelprisvinner gjorde at han ble utgitt selv om forleggeren først ikke turde å utgi boken. Først i 1952 ble den første boken av en landsvikdømt utgitt. For å illustrere enda mer hvordan denne gruppens meninger ble fortiet kan man nevne at distribusjonskanalene boikottet skrifter av landssvikere. Narvesen f. eks nekter å distribuere tidsskrifter og bøker med opphav i landssvikere. Avisene slapp i praksis ikke til landsvikerene i sine spalter før på slutten av 1950-tallet (Dahl 2000).

1.2.5 Ytringsfriheten 1945-2005

1.2.5.1 Kald krig

Etter krigen gikk landet inn i en ny tid. Gjenoppbyggingen av Norge skulle foregå i de neste 20 årene. I denne tiden var samhold, dugnadsånd og enighet om nasjonale prioriteringer var viktig. Denne sinnstemning la klare bånd på ytringsfriheten i den form at sosial ble det ikke godtatt at man hadde meninger og ytringer som stred med disse nasjonale målene. Klimaet for frie ytringer var endret. I tillegg kom en ny faktor inn. Trusselen kom utenfra nok en gang. Den uforsonlige konflikten mellom øst og vest som oppstod i kjølvannet av krigen ga nå sine ringvirkninger. 1947 regnes som det året da den kalde krigen startet. Stalins politikk i østeuropa førte til sterke motpoler og Norge måtte velge side politisk. Den kalde krigen endre muligheten for ytringsfriheten totalt. Man kan si at det fra slutten av 1940 tallet til langt ut på 60-tallet var sterkt begrenset hvilke politiske ytringer man kunne komme med. Særlig var det kommunistene som ble sett på som en trussel. Kuppet i Tsjekkoslovakia i 1948, da kommunistene

tok makten var en medvirkende årsak til at kommunistene ble utpekt som samfunnsfiende nummer 1. Statsminister Gerhardsen sa i en tale at kommunistene var en fare for demokratiet. (Gerhardsen 1971). Dette var ikke noe særnorsk fenomen, slike kampanjer foregikk under hele vesten. Kampanjene var vellykkede da folk i stor stil meldte seg ut av Norges Kommunistiske Parti. Denne kampen mot kommunistene fikk konsekvenser for ytringsfriheten. De ble sett på som potensielle landsforæderer. De kommunistiske organer som "Friheten" ble trykket av Arbeiderendes Aktietrykkeri. Dette var kontrollert av Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiet gjorde grep som svekket avisens utbredelse. Den ble bl.a omgjort til ettermiddagsavis som gjorde den mindre nyhetsaktuell. I Norge ble det slik at man ikke kunne være positiv til Øst-Europa. Alt var svart-hvitt, man ble sett på som kommunist om man fravek det offisielle synet på Øst-Europa. (Ustvedt 1984)

Lundkommisjonen i 1996 avslørte den utbredte overvåkning av privatpersoner i Norge under den kalde krigen. Det er klart at om man leser denne med et blikk til ytringsfriheten vil man kunne trekke de konklusjoner at norske myndigheter med Arbeiderpartiet i spissen satte demokratiske rettigheter og retten til fri politisk ytring til side av hensyn til landets sikkerhet i denne perioden. (Dahl 2000)

NATO debatten er et annet eksempel på at ytringsfriheten hadde begrenset mening på slutten av 1940 tallet. Arbeiderpartiet var splittet i saken. Oposisjonen i Arbeiderpartiet ville ha en nordisk løsning eller alliansefrihet. En liten vestvennlig fraksjon i sentralledelsen jobber derimot sterkt for NATO. Særlig Haakon Lie og Martin Tranmæl var sentrale. Kuppet i Tsjekkoslovakia var sterkt medvirkende til at Arbeiderpartiet til slutt gikk inn for NATO løsningen. Da Einar Gerhardsen, som egentlig var motstander, endret standpunkt og ble for NATO ideen var saken i realiteten avgjort. Arbeiderpressen var lojal utad og lite kritiske til den avgjørelsen som lå i ledelsen i Arbeiderpartiet. Samholdet utad var påtagelig. Alle de ledende personene i Arbeiderpartiet gikk inn for NATO løsningen på landsmøtet og arbeiderpressen lojalt støttet disse. Representantene ble hardt presset til å slutte opp om NATO. Meningstvungen

gav seg utslag i gjennomføringen av debatten og at avstemningen for å skape mer trykk ikke var skriftlig, men ble avgjort ved håndsopprekking. Partipisken var så hard at selv om motstanderne i realiteten var mange, ble vedtaket fattet med enstemmig tilsagn til medlemskap i NATO. Det som er viktig å få frem er at siden Arbeiderpartiet hadde rent flertall på Stortinget, så ble dette vedtaket selvsagt å regne som Norges stilling til spørsmålet. En slik partidisiplin som strakk seg helt til topps i statsystemet der meningsfriheten innad var så regulert sier mye om de vilkår som lå til grunn for den generelle ytringsfrihet i etterkrigsårene. (Eriksen 1972).

1.2.5.2 Krigsloven

I 1950 etter at Koreakrigen hadde brutt ut kom forslaget til en ny lov kalt krigsloven. Krig eller krisesituasjon skulle gi administrasjonen store fullmakter til å treffe de tiltak den mente nødvendig (Dahl 2000). Loven skulle tas i bruk når riket var i krig eller krig truet. Loven foreslo forenklede straffeprosesser og snar behandlingstid. Strengere straffer opp til dødsstraff. For ytringsfriheten ble det sagt at misbruk av denne frihet kunne i tilfelle krig få farlige følger for forsvarsevnen. Det ble foreslått en sensurparagraf i proposisjonen. Denne ga vidtgående adgang til å sensurere og fremme kontrolltiltak. Beredskapslovene var i det hele meget ekstreme. Kombinert med forræderidomstoler, internering og dødstraff, minner det om helt andre styreformere enn det norske demokrati. Utvalget som foreslo loven mente at loven stred mot Grunnloven § 100, men påberopte seg konstitusjonell nødrett som årsak til å godta loven. Beredskapslovene illustrerer et grunnleggende dilemma for demokratier, nemlig med hvilke midler skal friheten forsvares? Hvor langt kan man gå i å innskrenke friheten for nettopp å kunne forsvare den? Pressen protesterte sterkt mot sensurparagrafen (§ 33) som var foreslått. Pressen la selv frem et forslag til det vi idag kjenner som "vær varsom plakaten" der de påberopte seg retten til kritikk under ansvar. Da lovene ble vedtatt var sensurparagrafen fjernet. Krigsloven gav regjeringen utvidet rett til i krig eller krisetider å foreta de tiltak de mente var nødvendige. Det blir spekulasjoner om hvordan sensurparagrafen (§ 33) i

forslaget ville påvirket ytringsfriheten. Men man kan anta at den ville blitt betydningsfull. Dens adgang til sensur, forhåndkontroll og forbud mot utgivelser, ikke bare i krig, men også i krisetider med krigsfare kunne blitt benyttet. Innvasjonen i Ungarn i 1956 og Cuba-krisen er to eksempler der man kan tenke seg at ytringsfriheten kunne blitt angrepet om lovens paragraf 33 hadde blitt vedtatt. (Dahl 2000) Også den forslått § 130 om vern for statsmyndigheter mot kritikk som kunne skade omdømmet ville beskåret samfunnet for rettmessig kritikk. Vi ville hatt en lukket stat. Odelstingproposisjonene 78, 79 og 80 fra 1950 er noen av de sterkeste angrep på ytringsfrihet i Norge noen sinne. Straffebestemmelsene virket også vilkårlige Det er betenkelig at man i Norge med vårt demokrati forberedte seg på krig med en politistats metoder. 1950-tallet var pga den kalde krigens frykt for kommunismen en tid der ytringsfriheten ikke kan sies å ha virket etter sin hensikt. Betenkelig er det også at store deler av det juridiske fagmiljø var villige til å støtte Grunnloven og særlig § 100 til side (Dahl 2000). Det politiske klimaet under den kalde krigen gjorde at man ikke kan snakke om at vi i Norge hadde full og reell ytringsfrihet fra slutten av 1940 årene og til langt ut på 1960 tallet.

1.2.5.3 Utuktssakene

Ytringsfriheten på 1950-tallet var ikke bare politisk begrenset. Også andre typer ytringer var det begrenset mulighet til å fremstille. Særlig var det utuktsytringene som ble utsatt for straffeforfølgelse. Som tidligere nevnt var det rundt århundreskiftet ført saker mot Hans Jæger og Christian Krogh for deres umoralske tekster. På 70 år hadde ikke rettsvesenet grepet inn overfor tekster. Men i 1956 skjedde det igjen. Da kom prosessen mot Agnar Mykle for hans bok "Sangen om den røde rubin". Boken ble beslaglagt og Mykle ble satt under tiltale. Mykles skildringer av seksuelle handlinger i boken var etter datidens normer meget frisinnede og detaljerte. Saken stilte opp trykkefriheten i Grunnlovens § 100 mot sedelighetsvernet i samme paragraf og bestemmelsen om utuktige skrifet i den daværende nå opphevede (i 2000) straffelovens § 211. I byretten ble Mykle slv frifunnet på bakgrunn av rettsvillfarelse etter straffeloven

§ 57. Boken ble likevel inndratt. Dette fordi byretten fant at den var en forbrytersk skrift. Den ble inndratt av allmennpreventive hensyn. Inndragelsen ble anket til Høyesterett.

9. mai 1958 kom dommen i Høyesterett. Det høyesterett tok stilling til var om boken var et utuktig skrift. Avgjørelsen i Høyesterett ble fattet i plenum og under dissens 12-3. Flertallet støttet førstevoterende Skau som etter lang tids overveielse fant at Mykle børde frifinnes. Han presiderer at domstolene bør være ytterst forsiktig og restriktive med å danne presidens på dette saksområdet. Etter Grunnloven finner han at her under tvil bør frifinne fremfor å domfelle. Mindretallet mente boken falt under utuktig skrift etter lovens begrep og burde forbys. Mykle ble da frifunnet og beslaget av boken opphevet. (Rt 1958:489) Dette ble sett på som en seier for ytringsfriheten. Høyesterett hadde frifunnet der byretten hadde dømt. Dommen oppsatte likevel at det faktisk gikk en grense for ytringer, men at den ikke var overtrått i denne saken.

Saken mot Mykle trakk en grense for hva som var tillatt. Allerede mens Myklesaken pågikk fikk man en annen sak som viste seg å havne på den andre siden av streken for hva som var tillat. Denne saken ble avgjort etter Mykle. Det var boken til den amerikanske forfatteren Henry Miller "Sexus". Denne boken ble beslaglagt 11 mai 1957. Denne saken fikk mye mindre omtale enn Myklesaken. Det var her ikke forfatteren som var tiltalt, men to bokhandlere som hadde bestilt og solgt boken. Boken var ikke oversatt til norsk. Byretten kjente de to bokhandlerene skyldig etter den daværende straffelovens § 211, nr 2 første ledd. Høyesterett behandlet saken etter anke fra begge parter. Høyesterett mente at Millers skrifter var av en grovere karakter enn Mykle. Millers skildringer var over den streken som var satt etter Myklesaken. Høyesterett stadfestet med stemmesifrene 4-1 at beslaget og inndragningen skulle opprettholdes. "Sexus" var definert som et ulovlig utuktig skrift. Det var første gang siden Christian Kroghs "Albertine" innført bokforbud i Norge (Dahl 2000). Det paradoksale er at boken "Sexus" idag regnes som et av det tyvende århundrets mer sentrale verk og er betegnet som en litterær klassiker.

Etter disse to sakene skulle man tro at rettsstillingen var klar i utuktsspørsmålet. Men 8. oktober 1966 ble boken "Uten en tråd" utgitt. Bak boken sto en av Norges mest kjente forfattere, Jens Bjørneboe. Boken var svært forskjellig fra Mykle og Millers verker. Dette var en ren beskrivelse av sex i forskjellige varianter. To dager etter utgivelsen ble det aksjonert mot boken. Inndragelse ble foretatt og på under ti år hadde man fått tre saker om bokforbud i Norge.

Samfunnsutviklingen etter Millerdommen var stor. I mellom den dommen og prosessen mot Bjørneboe hadde pornografien nådd Norge. Et viktig poeng var å få frem for forsvaret til Bjørneboe var at samfunnsutviklingen hadde satt § 211 på sidelinjen. En mengde lovlig pornografi ble fremlagt. Pornodebatten raste på Stortinget på hele 1960 tallet. Politisk var det et klima som ville ha slutt på denne utbredelsen av umoral. Dette farget nok påtalemyndigheten til gjøre hva de kunne for å komme pornografien til livs. Byretten kom til at "Uten en tråd" var utuktig. Enstemmig bestemte den å beslaglegge boken. Dommen er i seg selv interessant. Den skulle lage rettsgrunnlag for å kunne gå videre etter pornografien. I dommen står det at man ønsker å kartlegge rekkevidden av uttuktsbegrepet. (Rt 1967: 1523). Saken ble av begge parter anket til Høyesterett. I Høyesterett kom man til at boken gikk under uttuktsbegrepet i § 211. Dommen falt som Millersaken med dissens 4-1. Bjørneboe ble idømt bot, saksomkostninger og boken ble inndratt med hjemmel i straffelovens § 38.

Saken mot Bjørneboe ble den siste krampetrekning fra påtalemyndigheten for å forsøke å stanse "utuktige skrifter" i bokform. Bjørneboe latteliggjorde prosessen mot seg og påtalemyndigheten tapte prestisje ved å kjøre denne saken så hardt. Den endrede samfunns holdning til moral og normer utover 1960 tallet bidro til at dommen ikke samsvarte med folks rettfølelse. I de neste 30 årene hadde man ingen nye litterære straffesaker av denne typen. Johs Andenæs påpeker at selv om riksadvokaten har ansett loven som krenket har man ikke ville reise sak i disse årene (Andenæs 1997). I dagens samfunn kan man se for seg at påtalemyndigheten fort kan bli latterliggjort om man reiser sak mot er forfatter slik som mot Bjørneboe.

1.2.5.4 Film og Fjernsyn

Etter saken mot Bjørneboe stilnet angrepene på ytringsfriheten fra myndighetene. Spørsmålene om utryngsfrihet har i de senere år hovedsakelig handlet om filmsensur. Jeg velger her å ikke gå grundigere inn på dette da det på mange måter faller utenfor oppgavens tema. Det kan bare fastslås at Norge praktiserer en sensur av filmer gjennom Statens Filmkontroll. Også fjernsynet har vært underlagt kontroll. Det at vi i Norge fra til starten av 1990 tallet kun hadde NRK bidro til at myndighetene hadde stor kontroll over fjernsynsmediumet. NRK som statskanal var under oppsyn av Kringkastingsrådet som drev kontroll med NRK's programmer. På bakgrunn av ordlyden i Grunnloven § 100 har ikke bilder og særdeles levende bilder nytt samme beskyttelse som trykte ord. Særlig fremveksten av fjernsynsmediet i siste halvdel av 1900 tallet har problematisert dette.

I perioden 1965 til 1990 endret norsk presse seg ganske mye. Særlig var det trekk at avisene som tidligere var sterkt knyttet til bestemte politiske partier nå frigjorde seg fra de partiene. De gikk fra å være partiorienterte til å bli frie formidlere. Dette var en viktig utvikling for en friere meningsutveksling og samfunnsdebatt i pressen.

1.2.5.5 Samenes ytringsfrihet

Det er en gruppe i Norge som det er viktig å nevne i forbindelse med ytringsfrihet og det er samene. Samene som minoritet har vært til dels slett behandlet av norske myndigheter. På ytringsfrihetens område er det intet unntak. Samene manglet i lang tid et organ der de kunne komme med sine ytringer på sitt eget språk. Pressestøtten i Norge har vært et viktig virkemiddel for å få et mangfold av aviser. For å få pressestøtt var kravet at en avis måtte leses av mer enn 0,05 prosent av befolkningen. Dette kravet klarte ikke samene å oppfylle rett å slett fordi befolkningen var så liten og spredt over et meget stort område. Man kan da diskutere hvorvidt samene hadde adgang til ytringsfrihet

ved at det ikke var noe organ å ytre seg i. På grunn av pressestøtteordningens karakter er det nesten umulig å utgi en samisk avis i Norge (Varsi 1983). Dette kan illustreres med at det i 1983 var 213 norske aviser og 1 samisk avis i Norge. Samenes ytringsfrihet ble mer eller mindre stadfestet under Altasaken da de var særlig kritiske til utbyggingen av Altavassdraget. Avisen Sami Aigi stod sentralt i den meningsopprustning som forgikk i denne saken. Fokuset på samenes rettigheter og at deres meninger måtte få større innflytelse ble større utover 1980 tallet. Det kulminerte i at man i 1989 opprettet Sametinget. I 1993 ble det startet opp to aviser slik at samene nå også fikk et valg når det gjaldt formidler av ytringer på samisk.

1.3 Kjuus-dommen

1.3.1 Gjennomgang

Her følger en kortfattet gjennomgang av dommen. Deretter en drøfting og problematisering av første- og annenvoterendes argumenter.

1.3.1.1 Bakgrunn

Jack Erik Kjuus var en av grunnleggerene av partiet Hvit Valgallianse, (stopp innvandringen hjelp fremmede hjem). Partiet er et lovlig parti som oppfylte kravene til dannelse av et parti i valglovens § 17 annet ledd. Partiet fikk under Stortingsvalget i 1997, 463 stemmer (Fliflet 1998). Hvit Valgallianse er et nasjonalistisk parti, hvis formål er å bevare Norge for etniske nordmenn. I 1995 var Jack Erik Kjuus leder for ansvarlig leder i Partiet. Partiet distribuerte da sitt prinsippprogram.

1.3.1.2 Prinsippprogrammet

I prisiprogrammet til Hvit Valgallianse fremstår det at partiet gjennom flere tiltak vil "verne Norge" mot utryddelse av det norske folket. Dette skulle gjennomføres ved flere tiltak som gikk ut på at innvandrere ikke skulle få barn i Norge. Særlig ble grupper som adoptivbarn og folk i blandede forhold nevnt.

1.3.1.3 Tiltalebeslutningen

Tiltalebeslutningen til statsadvokaten ble utferdiget, hvor tre utsagn ble påtalt. Kjuus ble frikjent for to av utsagnene, men dømt for et av dem. Det var tiltalens første anklage som lød:

a. Vi tilbyr adoptivbarna fortsatt å bo i Norge under forutsetning at de lar seg sterilisere.

1.3.1.4 Dommen

Oslo byrett dømte Kjuus for overtredelse av straffeloven § 135a første ledd, 1. punktum, jfr. annet ledd. Straffen ble betinget fengsel i 60 dager, samt en ubetinget bot på 20000 til Statskassen.

1.3.1.5 Anken

Jack Erik Kjuus anket saken til Høyesterett over lovanvendelsen. Kjæremålsutvalget ga tilsagn til at anken kunne fremmes direkte til Høyesterett. Høyesterettsjustitiarius bestemte med medhold i plenumsloven av 25 juni 1926 §4 tredje ledd at saken skulle behandles av en samlet Høyesterett.

1.3.1.6 Påstandene for Høyesterett

Jack Erik Kjuus mente at utsagnet var trukket ut av kontekst og at man måtte tolke det utsagnet han var dømt for på bakgrunn av hele programmet. Partiet hadde krav på å bli betraktet som andre partier. Ingen steder i programmet ble utlendinger tillagt negative egenskaper, og de var rettet mot alle utlendinger, ikke bare mennesker med annen hudfarge, men også eksempelvis svensker og dansker. Han mente da at gruppen ikke var ensartet, avgrenset og sårbar eller utsatt, slik at § 135a ikke kom til anvendelse, siden kravet om behov for vern ikke var oppfylt. Utsagnene var ikke rettet mot en slik gruppe. Adoptivbarnas antall var for stort (ca 10000) hevdet han. Uttrykkende i § 135a om hat, ringeakt eller forhånende utsagn rammet ikke det partiprogrammet utsa da det ikke var truende. Trusselen måtte være nært forestående for at 135a skulle få anvendelse. Programmet nedvurderte heller ikke innvandrere. Han mente formen på uttalelsen talte for en slik forståelse da den var uklanderlig. Kjuus hevdet at skadevirkninger måtte kvalitativt bevises ifølge rettspraksis. Det var ikke tilfelle i denne saken. Kjuus hevdet at formålet med § 135a var å ramme rasediskriminering i tradisjonell form og at paragrafen var kommet til på bakgrunn av FN's rasediskrimineringskonvensjon av 7 mars 1966. I hans sak måtte § 135a tolkes utvidende for å få anvendelse og dette var utelukket da det brøt med legalitetsprinsippet og Grunnlovens § 96. Om Høyesterett skulle finne at § 135a kom til anvendelse hevdet han subsidiært at bestemmelsen måtte tolkes innskrenkende eller med rettsstridreservasjon av hensyn til ytringsfriheten. Han viste til EMK art 10 om ytringsfrihetens betydning for demokratiet. Myndighetene skulle ikke bestemme hva folket kunne gå til valg på. Å belegge straff for utsagn i et partiprogram var det samme som å forby partiet. (Fliflet, 1998)

Riksadvokaten på sin side ville ha innholdet i utsagnet fastlagt av domstolen og så finne ut om det ble rammet av straffelovens § 135a. Han hevdet at utsagnet var rettet mot mørkhudede, selv om de ettertrykkelig var rettet mot alle i programmet. Dette var bare taktiske hensyn for å gå klar av § 135a, ble det hevdet. Forholdet mellom Grunnlovens § 100, EMK art 10 og Straffelovens § 135a måtte klargjøres. Riksadvokaten mente at § 135a ville kunne miste sin betydning om tolkningen skulle medføre at et krav om påviselige

skadevirkninger måtte bevises. At straffeloven § 135a skulle forstås i lys av Grunnloven § 100 betød ikke at politiske utsagn generelt falt utenfor § 135a.

1.3.2 Flertallets anmerkninger i dommen

Førstevoterende dommer Gussgard påpekte i dommen at straffeloven § 135a ble innført i 1970 på bakgrunn av Norges tilslutning til FN konvensjonen av 7. mars 1966 om rasediskriminering. Førstevoterende trekker frem at Norge som kontraherende part plikter å erklære det som straffbar handling all spredning av ideer om raaseoverlegenhet, rasehat, rasediskriminering etc. Dette var bakgrunnen for opprettelsen av straffelovens § 135a. Ordlyden i straffelovens § 135a var ment å oppfylle Norges forpliktelser etter CERD konvensjonen.

Førstevoterende kommer til at man må tolke utsagnene i tiltalen for å finne ut om de rammes av straffelovens § 135a. Tolkningen er en del av rettsanvendelsen og Høyesterett kan foreta en helhetlig tolkning uten å være bundet av hva byretten mente.

Første punkt som førstevoterende behandler er om utsagnene i tiltalen skal tolkes hver for seg eller i sammenheng med resten av prinsippprogrammet. Førstevoterende finner at det må være den allminnelige lesers oppfatning av utsagnene som må ligge til grunn for tolkningen. Førstevoterende mener at det at utsagnene, selv om de ikke er "direkte negative karakteristikker", bevist nedvurdere de man vil ha ut av landet. Utsagnene er også uttrykk for sterk ringeakt. Partiprogrammet til Hvit Valgallianse rammer bredt. Alle som ikke er av "etnisk norsk opprinnelse" rammes. Som nevnt var førstevoterende bevist på at utsagnene skulle tolkes slik den vanlige leser ville forstå det. Adoptivbarna trekkes frem som en særskilt gruppe som skal utsettes for "tiltak".

Førstevoterende påpeker at utsagnene må forstås slik at de er ment å ramme den mørkhudede delen av befolkningen, da virkemidlene som foreslås må tolkes dithen at det er målgruppen. Førstevoterende sitere deretter utsagn fra programmet som understøtter hennes tolkning (Kjuusdommen). Utifra denne tolkningen av utsagnene fant førstevoterende at utsagnene ikke kunne unndras reaksjoner etter straffelovens § 135a.

Dommer Gussgard fant intet grunnlag for å oppstille krav til påviselige skadevirkninger slik Kjuus hevdet. Hverken rettspraksis eller forarbeider stilte opp dette som krav.

Førstevoterende behandlet forholdet til Norges internasjonale forpliktelser for vern av menneskerettigheter. EMK har gjennom praksis vært testet. Det er fastslått at brudd som strider med artikkel 17 i konvensjonen gjør at man faller utenfor det vernet artikkel 10 i samme konvensjon gir. Det er slått fast at rasediskriminerende uttalelser kun har et svakt vern mot statlige inngrep. Det kreves for disse ytringene ikke samme vern som for ikke undergravende demokratiske ytringer. Menneskerettsdomstolen har på den annen side fastsatt ytringsfrihet som er særlig sentralt gode og helt fundamentalt i et demokrati. Hun fastsatte at FN konvensjonen (SP) ikke ga ytringsfriheten større vern enn EMK.

Når det gjaldt Grunnlovens § 100 fastslo førstevoterende at vernet av ytringsfriheten til politiske standpunkter var hovedhensikten med paragrafen. Hun presiserte at tradisjonelt var det ikke tradisjon for at enhver ytring skulle være straffefri. Hun hevdet at på bakgrunn av forarbeider og rettspraksis så var straffeloven §135a ikke i seg selv heller var i strid med Grunnlovens § 100. Som understøttende element bruker førstevoterende Grunnlovens § 110c til å støtte sitt syn. Grunnlovens § 110c pålegger myndighetene å respektere å sikre menneskerettighetene. Internasjonalt er vern mot rasediskriminerende ytringer akseptert som en grunnleggende rettighet. Førstevoterende bruker dette som argument for sin tolkning av straffelovens § 135a i forholdet til Grunnlovens §100. Dette argumentet mener jeg faller noe uheldig ut. Grunnlovens § 110c er vel så mye en paragraf som sikrer de rettigheter som trekkes opp i Grunnlovens § 100. Det er på det rene at ytringsfriheten er et område der det må pålegges staten å spesielt sterkt forsvare rettighetene. I denne saken vil ikke Grunnlovens § 110c ha samme betydning som i andre saker. Dette fordi det her er en menneskerettighet som står overfor en annen menneskerettighet. Ytringsfriheten mot retten til ikke å bli utsatt for rasistiske ytringer. Grunnlovens § 110c er ment å sikre menneskerettighetene. Den sier derimot ingenting om problemet som oppstår når to forskjellige menneskerettigheter står mot hverandre. Ingenting i paragrafen tilsier hvordan man skal tolke om en rettighet

skal betegnes som mer grunnleggende enn en annen. Grunnlovens § 110c er ment å sirke at tolkningen av norske lover ikke strider mot de konvensjoner Norge er tilsluttet. Det kommer frem at Norges Lover er antatt å stemme overens med menneskerettighetene og derfor ikke kan stride mot disse. Dette vil etter min mening ikke ha noen innvirkning på tolkningen av forholdet mellom Grunnloven § 100 og straffeloven § 135a, da man må anta at lovene ikke strider mot menneskerettighetene. Det vil derimot være en viktig rettleiding når man tolker EMK og SP opp mot Grunnloven § 100 og straffeloven § 135a.

I motsetning til mindretallet legger flertallet vekt på at vernet mot ytringer av den art Kjuus kommer med er et viktig retts gode. Dette momentet er selvsagt viktig, Etisk sett er det ikke tvil om at dette er ytringer en stor del av befolkningen ikke ønsker skal flyte rundt i den offentlige debatt. Flertallet mener at den retten man har til ikke å bli trakassert med ytringer som beskrives i CERD og i straffelovens § 135a bør veies opp mot retten til ytringer. At flertallet her ønsker å forsvare den angrepne er naturlig. Om man setter opp de to rettighetene mot hverandre og vurderer dem etisk vil man lett falle ned på at ytringene må kunne straffes. Dette standpunktet er også politisk korrekt.

1.3.3 Annenvoterendes anmerkninger for mindretallet

Det vil være til nytte å se på mindretallets innvendinger til resultatet av dommen. Annenvoterende Lund trekker opp en rad argumenter i sin votering. Det viktigste punkt der det er uenighet er i tolkningen av Grunnloven § 100, om de frimodige ytringene om statstyrelsen. Lund er her opptatt av et meget sentralt tema, nemlig Grunnlovens særstilling i forhold til vanlig lov. Grunnlovens § 100 er en bestemmelse som bør ha særlig gjennomslagskraft. Det vesentlige ifølge Lund er at "ytringsfriheten er vernet i Grunnloven, som står over et straffebud formulert i lov". Det må også presiseres at ytringsfrihetens prinsipp har særdeles sterk gjennomslagskraft i politiske meninger. Dette betyr at politiske meninger i sin alminnelighet må kunne fremsettes uten risiko for straff. Hensynet til den politiske ytringsfrihet må her tillegges meget stor vekt. Dette argumentet er et meget viktig ytringsfrihetsprinsipp. At politiske ytringer

skal nyte et spesielt vern synes klart. Det prinsipp at politiske meninger ikke skal straffebelegges må ses på som et grunnleggende demokratisk begrep. Det som er en hovedsak i denne saken er at ytringene ikke er fremkommet i en hvilken som helt form. Ytringene er stadfestet i et politisk partiprogram. Dette i seg selv er et dokument som må leses i den sammenheng at man ønsker en politisk retningsendring. Et partiprogram er rettesnoren som velgerene kan lese for å foreta et fritt valg. Innholdet i disse programmene må i stor grad partiene stå fritt i å utforme. Det blir fundamentalt feil at myndighetene kommer inn og på en eller annen måte vil regulere innholdet i disse programmene. Myndighetene vil til en hver tid representere de sittende politiske partier eller strømninger og arbeide for deres politiske meninger. De sittende myndigheter vil jo ønske at deres politikk skal fortsette. Lovverket må da sterkt forsvare de programmer som stiller i opposisjon til den politikk som føres. I Kjuusdommen uttaler annenvoterende Lund: "Ytringsfriheten gjelder fremfor noe friheten til å utforme og argumentere for et politisk program som tar sikte på å vinne oppslutning ved valg". Det er på det rene at mindretallet her har sett det som viktig å forsvare denne grunnleggende demokratiske rettighet. Dommer Lund fortsetter med å si at denne formen for ytringsfrihet er en nødvendig forutsetning for at demokratiet skal virke. Poenget er som sagt at det ikke er myndighetene som skal bestemme hva folket skal kunne velge mellom. En dom som begrenser valgfriheten er et stort inngrep i demokratiets fundamentale prinsipp omvalgfrihet. For at dette prinsippet skal kunne etterleves er det på det rene at hverken oppslutningen eller meningenes karakter skal spille noen rolle. Det er ikke opp til myndigheter eller domstoler å ta stilling til hvor akseptable de formulerte meninger i et partiprogram er. Grunnlovens § 100 er en paragraf som skal verne de måter demokratiet virker på. Et partiprogram er en oversikt over de saker eller de lover et parti vil jobbe for å få politisk flertall for å gjennomføre. Om man skal ilegge straff for de politiske ytringer på dette felt vil det være et brudd med de tanker som ligger bak Grunnlovens § 100. Det må presiseres at det som partiprogrammet omtaler ikke er en oppfordring til ulovlige handlinger. Det er et poeng at partiprogrammet går inn for å endre lovverket slik at tiltakene det foreslår kan gjennomføres. Det er ikke noe forsøk på å gjøre ulovlige handlinger. Dette synet har ikke flertallet tillagt nok vekt til at de ser det

ytringsfrihetsmessig viktige moment som mindretallet fremmer. Det er grunn til trekke frem den forfatningmessige siden i saken slik dommer Lund også gjør. Retten til å danne politiske partier er en forutsetning for demokratisk styreform. Hvit Valgallianes deltar i kampen om velgerenes stemmer på bakgrunn av sitt partiprogram og dets innhold. De forhold som påtales er helt sentrale når det gjelder innholdet i partiprogrammet. Forsvareren til Kjuus får medhold av dommer Lund i at straff er jevngodt med å forby partiet. Dette er ikke forfatningsmessig gangbart. At et parti blir forbudt hører ikke til i et demokratisk land som Norge. Organisasjonsfriheten i Norge er gammel av hevd. Den er ikke nedfelt i Grunnloven, men den frie praksis til dette må ses på som en rettighet med forfatningsmessig grunnlovsværn. At da en straffedom vil på mange måter bryte med dette prinsippet er ikke å betegne som formålstjenlig. Annenvoterende ser i dommen på bakgrunnen for straffeloven §135a. Der går det frem av odelstingsproposisjon nr 45 (1960-1961) at paragrafen skal være formulert slik at den ikke gjør utilsiktede inngrep i ytringsfriheten. Den skulle bare ramme grove angrep. Forarbeidene drøfter ikke forholdet til Grunnloven § 100. Paragraf 135a var ikke ment å endre rettstilstanden for ytringsfriheten. Det er klart at annenvoterende her er av den formening at straffeforfølgelse av ytringer som er vernet i Grunnlovens § 100 ikke bør forkomme. Om man finner at ytringer som er gitt bør falle inn under begrepene i Grunnloven § 100 gir ikke straffelovens § 135a noen hjemmel for straff. Den er ikke ment å gjelde ytringer som Grunnlovens § 100 beskytter.

1.3.4 Kritikk

Kjuusdommen er det største angrep på ytringsfriheten i de siste 20 årene. Dommen dannet presidens for hvilke ytringer som er godtatt i det norske samfunnet. Dommen stiller opp noen store og viktige spørsmålstillinger.

1.3.4.1 Voteringen

Det er flere forhold rundt dommen som er problematiske. Først og fremst er det dissensen i Høyesterett. Kjuus-saken ble av Høyesterett sett på som så prinsipielt viktig at den ble behandlet i plenum. I motsetning til vanlig behandling av saker i Høyesterett der retten settes med 5 dommere, deltok alle tilgjengelige dommere i saken og voteringen. Antallet dommere var 16. Meningen med dette var nok fra Høyesterett sin side å gi dommen enda større tyngde. En dom avsagt i plenum vil være et meget sterkt prejudikat, spesielt om dommen er enstemmig. Førstevoterende stemte for å forkaste anken fra Jack Erik Kjuus. Hun kom til de samme konklusjoner som Oslo byrett. Annenvoterende kom til motstatt konklusjon og stemte for frifinnelse. Avstemmingen i Høyesterett medførte at anken ble forkastet med stemmetallene 11 for førstevoterende og 5 for andrevoterende.

Ved første øyekast kan dette syntes som et klart flertall. Det er det jo også. Men det er også grunnlag for å skape tvil. Det er en ganske stor uenighet i Høyesterett. At 5 av 16 voterende dommere ikke er enig med flertallet i hva som bør være gjeldende rett på et så sentralt område er betenkelig. Det betenkkelige er jo at om saken ikke hadde vært avgjort i plenum, men slik de fleste saker som kommer opp for Høyesterett med et utvalg på 5 dommere, kunne saken fått et helt annet utfall. Kjuus kunne til å med ha blitt enstemmig frikjent om han hadde fått behandlet saken av de 5 dommerne som var i mindretallet. Siden utvelgelsen i Høyesterett er tilfeldig i henhold til hvilke saker som man får tildelt er det ikke umulig at utfallet kunne blitt ett annet. Selvsagt er det en styrke at saken ble avgjort i plenum, spesielt med tanke på den uenigheten som må ha eksistert internt i Høyesterett. Man må anta at flertallet her representere den samfunnsmessig riktige tolkning. Men man bør ikke undervurdere mindretallet her. Det er også interessant at Høyesterettsjustitiarius i denne saken støttet mindretallet. Prinsippet i høyesterett er jo at justitiarius er valgt etter prinsippet om "best blant likemenn". Ikke at man da bør tillegge justitiarius en stilling som ufeilbarlig, men innehaver av denne stillingen har likevel en juridisk tyngde man ikke skal se bortifra. Det er etter min mening at det på denne bakgrunn er en svekkelse av flertallets avgjørelse at justitiarius støtter mindretallet.

1.3.4.2 Politisk korrekt avgjørelse?

Dommen mot Jack Erik Kjuus må sies å være en av de mest politisk korrekte i Norgeshistorien. Dette noe bombastiske utspillet mener jeg kan forsvares. Det var stor interesse i opinionen om Kjuus saken. Pressen hadde skrevet kilometervis med spalter der de mente at rettsfølelsen til folk krevde at slike ytringer ikke skulle få plass i det offentlige rom. Dette er et paradoks da pressen har stått som en av de største forkjempere for ytringsfrihet. Senere har pressen moderert seg og forstått at virkningene av en slik dom ikke nødvendigvis er positive for deres egen virklighet. Politisk var det også en enighet om å fordømme utsagnene. Politiker uttalte seg i etterkant av byrettsdommen at rettferdighet var seiret. Det er mulig Høyesterett kan forholde seg saklig til sakers fakta, men de speiler jo samfunnsnormene som et annet utvalg av befolkningen. Man kan jo spørre seg om flertallet valgte minste motstands vei ved å tolke premissene slik at resultatet passer med det politiske klima. Dommen falt etter at man på 1990 tallet hadde sett at nynazitiske og nasjonalistiske krefter var på fremmarsj i Norge og resten av vesteuropa. At myndighetene bevist motarbeidet grupper som dette er utvilsomt. Man kan ikke se bort fra at Høyesterett også er farget av strømninger i samfunnet. Et fellende dom ville være nettopp det myndighetene trengte for å effektivere et arbeid de hadde bedrevet i årene før. Jeg vil ikke beskyldte flertallet for bevist å være et politisk instrument, men det kan ha medvirket til at man fattet en beslutning ikke bare på juridisk grunnlag, men at også følelsene fikk bestemme i veiingen av premissene. Det var smått med kritikk etter dommen fra andre enn jurister.

1.3.4.3 Kjuus dommen: politisk sensur?

Det at en leder for et politisk parti i Norge blir dømt for sine politiske ytringer er en ny og ikke uproblematisk utvikling. Det markerer et skille for at ytringer som ikke er godtatt av det sittende styret i landet kan i ytterste konsekvens bli gjenstand for sanksjoner fra myndighetene. Dette er et trekk vi kjenner fra land med mindre utviklede demokratiske tradisjoner enn Norge. Mange vil si at det

ikke er noe problem at Kjus og Hvit Valgallianse blir dømt for de spesifikke ytringene de gjorde om adoptivbarn i Norge. Det kan forsvares at ytringer av den art ikke er ønskelige. Men her ligger også problemet. Hvem har rett til å definere hva som er ønskelige meninger og ytringer? Satt på spissen vil det da bli opp til de sittende myndigheter og avgjøre hvor denne grensen til en hver tid skal gå. Spesielt problematisk blir dette når ytringen er kommet frem i et politisk manifest eller partiprogram. Disse skriftene er det utgangspunkt velgerne har for sitt politiske standpunkt. Det er det som folk "går til valg på". Det er betenkelig at myndighetene skal kunne gå inn og regulere hva slags standpunkter folk skal kunne få stemme på. Det er her snakk om en form for meningstvang som et demokrati må være særdeles forsiktig med å godta innført.

Det er i seg selv ikke noe problem å forstå at Kjuus sine fremsatte meninger skal kunne forbys. Det stemmer med de fleste nordmenns meninger at slik vil vi ikke ha det i Norge. Men det betyr ikke at man skal forby noen å ytre disse meningene og forsøke gjennom de demokratiske prosesser å innføre sine meninger. Det er hele den demokratiske grunnide at en opposisjon skal utfordre de sittende myndigheter med andre prioriteringer og interesser for å endre politikken som føres. Hvis det sittende styret kan diktere opposisjonens meninger vil ikke politiske endringer kunne finne sted. Her må man se på de to rettighetene som stilles opp mot hverandre. Det ene er ytringsfriheten og det andre er retten til ikke å bli rasistisk trakassert. Lovverket beskytter her begge rettighetene. Grunnlovens § 100 verner som kjent ytringsfriheten. Vernet er særlig sterkt for politiske ytringer. At ytringene til Kjuus skal nyte særlig vern kan det ikke herske tvil om da de ubestridlig kommer i politisk uttrykksform. Rent prinsipielt skal hans ytringer være sterkt beskyttet av Grunnlovens § 100. Om man for et øyeblikk ser bort fra Grunnloven § 100 og ser på straffeloven finner man klart at uttalelsene rammes av straffebudet i § 135a. Diskusjonen her blir da om Grunnlovens § 100 fritar ytringene for straffereaksjoner etter straffelovens § 135a. Man må se på om det her er snakk om en rettsstridreservasjon. Allmenn rettsteori vil stadfester hierakiet i det norske lovverket. Om en lovtekst kommer i strid med Grunnloven vil den måtte vike fra grunnlovsbestemmelsen. Dette prinsippet kalles "lex superior" (Andenæs 1998) I denne saken står da straffebudet i § 135a opp mot den friheten som

Grunnlovens § 100. Etter allmenn rettsteori skulle da den måtte vike. Likevel har flertallet kommet til at så ikke er tilfellet. Dette finner jeg noe merkelig. Det er enighet i at Grunnloven § 100 har som hovedmål å sikre en meget viktig demokratisk rettighet, nemlig ytringsfrihet. Det presiseres at politiske ytringer er særlig sterkt vernet. Det er betenkelig at flertallet i Høyesterett da mener at denne grunnlovsfestede rettighet settes til side for en vanlig lov. Det kan forsvares at man kan tolke det slik at § 135a ikke er i strid med Grunnloven § 100. Men det denne saken egentlig dreier seg om er hvilken av disse rettighetene man mener er viktigst å forsvare. Her har Høyesterett tatt et valg. Flertallet mener her at det er viktigere å forsvare den rettighet man her til ikke å bli diskriminert på grunn av rase enn ytringsfriheten. Denne prioriteringen synes noe merkelig. Når man ser på lovverket er det ikke tvil om at ytringsfriheten er ment å bli sterkere forsvart enn diskriminering. Plasseringen i lovverket illustrerer dette da ytringsfriheten er forsvart i Grunnloven, mens det er straffeloven som regulerer rasediskrimineringen. Paradoksalt nok er det retten til å ytre sine meninger som faktisk gjør noen i stand til å komme med rasediskriminering. Men det er også ytringsfriheten som sikrer muligheten til å fronte meninger av motsatt art, om mangfold og integrering. Derfor er det påtagelig at Høyesterett her går inn å velger å begrense politiske ytringer på bakgrunn av deres egenart. Det Høyesterett her gjør er en utvanning av ytringsfrihetsbegrepet. Det at de velger å gå inn å pådømme et politisk utsagn på grunn av sitt innhold er meget beklagelig. Denne dommen åpner for at ytringer som ikke myndighetene "liker" kan bli utsatt for straffeforfølgelse. Når en domstol som Høyesterett velger å beskjære ytringsfriheten er man iferd med å havne på gal vei. Døren blir med dette åpnet opp for muligheten til å også legge føringer på andre typer politiske ytringer. Spørsmålet blir da om hvem som skal bestemme hva som er en akseptabel ytring. Det kan i denne sammenheng nevnes at det er andre partier i Norge som har meget radikale utsagn i sine partiprogram som aldri har vært utsatt for straffeforfølgelse. Særlig gjelder dette partier som ligger på den ytre venstresiden i norsk politikk. Et parti som Rød Valgallianse har f. eks fastslått i sitt program at "makta skal tas av folket, om nødvendig med væpna revolusjon". Dette utsagnet kan saktens sies at ikke helt faller inn under ytringer som sittende myndigheter vil like å høre. Om

det åpnes for at ytringer som myndighetene ikke vil ha kan sonksjoneres vil også ytringer som dette kunne straffefroføleges. Poenget er at om denne retten til politiske ytringer vannes ut vil man kunne komme i den situasjon at andre ytringer enn de som Kjuus fremsatte forsøkes beskåret. Kjuus sine ytringer er et takknemlig tema og angripe. Den allmenne forståelse i samfunnet finner slike ytringer i beste fall usmakelige. Derfor vil et angrep på ytringsfriheten på grunn av disse uttalelsenes art ikke bli oppfattet veldig krenkende. Nils Christie snakker om at et tema kan være "en god fiende"(Christie 1996). En god fiende er et tema som ingen liker og alle støtter å angripe. Christie snakker om narkotika, men begrepet er overførbart til Kjuus sine raseuttalelser. Veldig få vil forsvare uttalelsene på et etisk grunnlag. Opinionen vil støtte mottiltak. Slik sett valgte påtalemyndigheten en sak der de var dømt til ikke å tape i opinionen. Det er etter min mening klart at Kjuus dommen har åpnet muligheten for politisk sensur i Norge.

Det springende punktet i dommen er utvilsomt hvorvidt Kjuus sine uttalelser skal straffes. Årsaken til uenigheten i Høyesterett ligger ikke i om uttalelsene i seg selv er mulig å straffe etter § 135a. Det hersker slik jeg ser det ikke tvil om at uttalelsene kan rammes av straffeloven. Der uenigheten ligger er hvor mye vekt man velger å legge på at uttalelsene muligens bør være straffefrie på grunnlag av rettsstriden med Grunnlovens § 100. Det er her også et dogmatisk aspekt. Lex Superior prinsippet tilsier at uttalelsene kan være straffefrie om man velger er grunnlovskonservativ tilnærming. På den annen side er jo folks rettsoppfattelse viktig. Det er liten tvil om at flertallet av det norske folk tar avstand fra slike uttalelser. En straffereaksjon har til hensikt å virke avskrekkende. Særlig er allmennpreventive hensyn viktig. Hvis folks rettsoppfatning heller mot at slike ytringer ikke bør være usanksjonære, er det uheldig om de ikke er underlagt noen form for restriksjon. At man slipper sanksjoner kan være samfunnsnedbrytende.

På den annen side har mindretallet gjort det klart at om man forsøker å gjennomføre dette er det rettsstridige ulovlige handlinger. Som dommer Lund sier i dommen strider forslagene mot "grunnleggende rettsprinsipper" og forsøk på gjennomføring vil måtte settes tilside av domstolene. Annenvoterende er nøye med å presisere at det er prinsippene som er viktige. Ytringsfriheten som

gode er et så viktig prinsipp at man ikke kan tilsidesette det. Denne tilnærmelsen om at Grunnlovens § 100 er så sentral at det skal meget tungtveiende grunner til for å omgå den er et uttrykk for et fritt samfunn.

Et moment som det hersker stor uenighet mellom flertallet og mindretallet er i spørsmålet om kriminalisering av ytringer som de Kjuus fremsetter. Det er enighet om at det kan være betenkelig at ytringer av denne art stenges ute fra offentlig debatt. Førstevoterende mener at det er et velkjent og generelt utsagn at ytringer som stenges ute fra offentlig debatt lever i det skjulte og kan være vanskelig å ha oversikt over. Annenvoterende er opptatt av at en kriminalisering av fordommer, uriktige faktiske opplysninger og usakelige meninger vil virke mot sin hensikt. Om disse synspunktene kommer ut i offentlighetens lys kan den motsies, motbevises og kritiseres. Dette momentet om at ytringer som lever i det skjulte og ikke blir imøtegått offentlig er viktig. En av de viktigste måter å bekjempe holdninger er å diskutere dem offentlig, slik at opinionen kan se hvilke alternativer den har til å danne seg sin mening. Det er viktig å ha tiltro til at flertallet av folket sin etiske overbevisning vil se at holdninger av denne typen ikke er moralsk forsvarlige. Da vil man ikke få slike negative strømninger av underjordiske bevegelser. Uvitenhet er den største fare. Jeg deler annenvoterendes bekymring i dommen. Det er klart at med den fokusering Hvit Valgallianse fikk gjennom fokusering av saken, klargjorde opinionen om hva slags parti dette virkelig var. Man kan selvsagt ikke se bort ifra at noen velger ble dratt til partiet på bakgrunn av mediaoppslagene og myndighetenes tiltale av partiet. Men man kan ikke utelukke at det er stor sannsynlighet for at mange ekskluderte Hvit Valgallianse som er parti de kunne tenke seg å stemme på, på bakgrunn av at man fikk vite hva de egentlig sto for. Som nevnt mener jeg at folket skal få gjøre seg opp en mening om samfunnet uten at myndighetene skal diktere hvilke valgmuligheter vi har. Dette er virkelig kjernen i problematikken rundt ytringsfrihet. Et virkelig demokrati må ikke frykte meninger. Da vil det tilslutt opphøre å være et demokrati og bli et totalitært styre.

1.4 Etter Kjuusdommen

1.4.1 Ny Grunnlovens § 100

Etter Kjuusdommen har vi i Norge fått en ny Grunnloven § 100. Loven er ikke vesentlig forandret, men den er mer presis om sitt nedslagsfelt. Den nye lovparagrafen sikrer at ytringer i større grad er straffefrie. Etter den nye ordlyden vil et utsagn ikke kunne straffeforfølges om det ikke oppfordrer til ulovlige handlinger. Dette er en etter min mening lenge etterlengt presisering. Det er helt på det rene at dette har sikret ytringsfriheten monumentalt. Nå er det åpnet for at alle typer ytringer må kunne godtas. Begrensningene er klarere da direkte oppfordring må til for å straffeforfølge. Da vil genrelle politiske ytringer ikke lenger kunne bli angrepet av begrensninger i ytringsfriheten. Den nye Grunnloven gir også en klarering av straffelovens § 135a da om ytringer skal kunne straffes etter denne må det forligge en klar oppfordring til ulovlige handlinger. Hvis denne lovpresiseringen hadde ligget der, når Kjuusdommen var opp i Høyesterett kunne utfallet av dommen blitt et annet. Slik jeg oppfatter det er det ikke noe i uttalelsene som oppfordrer til å begå ulovlige handlinger. Da ville det være vanskeligere å få dømt noen for disse ytringene.

1.4.2 Sjøliedommen

En annen sak som var oppe i Høyesterett endte med frifinnelse var da lederen av den nynazistiske gruppen Boot Boys, Terje Sjølie sto i 2002 tiltalt for rasistiske ytringer. Han ble frifunnet da han kom med generelle karakteristikk av hele grupper som jøder og innvandrere (Sjøliedommen 2002). Han sa blant annet dette: «Hver dag raner, voldtar og dreper innvandrere nordmenn. Hver dag blir vårt folk og land plyndret og ødelagt av jødene, som suger vårt land tomt for rikdom og erstatter det med umoral og unorske tanker.» Uttalelsene var for generelle til at Høyesterett fant at de krenket en gruppe som var liten nok til å trenge vern. Også denne avgjørelsen falt i plenum og stemmefordelingen var 11-6. Det er interessant å spørre seg hvorfor denne uttalelsen ikke ble

straffet? Grunnen er nok ikke at Høyesterett trakk en linje mellom Kjuus og Sørli, men at Høyesterett korrigerende sin kurs i spørsmålet. "I 1997 tuklet retten med ytringsfriheten, i 2002 tok den seg inn" (Engen 2002).

1.4.3 Motsatt rasime

Et dagsaktuelt tema som nevnes som en digresjon er at faktisk pågår en etterforskning av en sak hvor en bok, skrevet av en anonym innvandrer, som etter sigende skal være av pakistansk opprinnelse, anklages for motsatt rasisme. Boken heter "Satans sønner" og omhandler nordmenns umoral. Det interessante er her at det er andre muslimer som har anmeldt boken for rasime. (VG nr. 105, 2005). Ut fra de opplysninger jeg har sett i saken gjennom media ser jeg ikke at det skulle foreligge noe som tilsier at ytringene er ulovlige. Men rent samfunnsmessig er det interessant at rasimeproblemet er snudd i denne saken og det er det tidligere offeret som anklager den tidligere angriper.

1.4.4 Utviklingen videre

Det er ikke lett å spå hvordan ytringsfriheten i Norge vil utvikle seg i fremtiden. Gjennom de siste 200 år har man sett en stadig mer liberal holdning. Demokratiets utvikling har ført til større åpenhet i samfunnet. Om denne utviklingen fortsetter vil ytringsfriheten fortsatt være et sentralt gode. Vi ser likevel tegn til at ytringsfriheten blir utsatt for angrep fra tid til annen. Som oftest er grunnene til angrepene ikke målrettet til å begrense ytringsfriheten. Målene for angrepene er en eller annen god sak i de fleste tilfeller. Et ønske om forsvar for en gruppe, minoritet, egen moral etc. Det viktige er at middelet her ikke herliger målet. Om målet er forsvar for en god sak er det viktig at man ikke begrenser viktige rettigheter på veien mot målet. Ytringsfriheten er som, alle frihetsgodene, historien sier sterkt knyttet til det politiske klimaet i verden. Den politiske virkeligheten regulerer ytringsfriheten. Demokratiske samfunn vil utvikle ytringsfriheten mens totalitære samfunn vil begrense dens viktighet.

Ytringsfriheten angripes også i den demokratiske verden. Etter angrepet på USA 11. september 2001 har ytringsfriheten og andre rettigheter blitt begrenset for "det gode formål" å forsvare seg mot terrorisme. Pga USA sin politiske makt i verden har den forsvarsmekanismen som 11. september utløste gitt store begrensninger i verdens friheter. En rekke av tiltakene USA har gjennomført har ført til angrep på bl.a. ytringsfriheten. Om man skulle ytre seg positivt om en person som USA mistenker ha bindeledd til terroristorganisasjoner kan den ytringen føre til sanksjoner. Vi snakker ikke om direkte fengselstraff nødvendigvis, men andre typer reaksjoner. Man kan få sine midler fryst ved at bankene ikke får utbetale midlene til eieren. Man kan få noe tilsvarende reiseforbud om man havnet på listen over mistenkte som USA opererer med. Faren for arrestasjoner i land utenfor hjemlandet kan være å stor at det i realiteten er et reiseforbud. Denne utviklingen er svært uheldig. Med en nye Grunnloven § 100 har ytringsfrihetsprinsippets stilling blitt styrket i norsk rett. Dette er viktig. Den demokratiske debatt krever at vernet om friheten til ytringer står som en fundamental rettighet. I en verden hvor politiske svingninger påvirker hverdagen til menneskerettighetene, er det særdeles viktig at det juridiske vernet av rettigheter står så sterkt som mulig. At rettigheter som ytringsfrihet beskyttes mot angrep fra velmenende og ikke velmenende blir en særlig viktig oppgave for domstolene i fremtiden. Det juridiske forsvar av prinsipper må ikke bli svekket av politiske hensyn om samfunnet skal bestå i den demokratiske form vi kjenner idag. Domstolene må være restriktive i sin tolkning slik at disse prinsippene ikke vannes ut. Makt har en merkelig påvirkning på de som sitter på den. Det siste noen vil er å miste den. Det er en av menneskets mindre gode egenskaper. Denne egenskapen gjør at domstolenes stabiliserende funksjon i forhold til lovverk ikke må svekkes.

1.5 Konklusjon

Ytringsfriheten i Norge har siden 1770 utviklet seg til å bli et gode som man ser det viktig å forsvare. Utviklingen har gravis gått mot en liberal tankegang om at

alle ytringer skal ha sin plass i samfunnet. Per idag er det få områder som er pålagt begrensninger for ytringer. De fleste er av den arten som man anser som nødvendige. Utviklingen har vært positiv hele perioden. Grensene har stadig vært flyttet til et mer og mer liberalt syn. Derfor kom Kjuusdommen som et stort paradoks, da den som prejudikat endrer denne stadig mer liberale holdningen gjennom over 200 år. Kjuusdommen er i første rekke en avgjørelse som setter opp at det prinsippet at det finnes politiske ytringer som myndighetene ikke vil godta, og domstolene har fulgt opp og gitt dem legitimitet ved å godta at lovverket hjemler en slik praksis. Det er viktig å presisere at det er prinsippet som er krenket. Juridisk bør det å bevare prinsippene som sikrer viktige rettigheter være en av Høyesteretts primære oppgaver. Rent etisk er det ikke feil å sanksjonere de utringer som Jack Erik Kjuus kom med. Det er derimot juridisk mer problematisk. En slik åpning som en dom her gir myndighetene kan i fremtiden bli problematisk. Det dommen legger åpen er muligheten for at myndighetene med henhold i Kjuusdommen å straffeforfølge også andre ytringer på andre områder. Når Høyesterett fant at det var politiske ytringer som ikke var beskyttet av Grunnlovens § 100, har dette åpnet muligheten for myndighetene å også overføre dette prinsippet. Dette høres kanskje ikke så farlig ut. Det parlamentarisk stabile politiske systemet i Norge er en garantist for et mangfold av ytringer. Men faktum er at ingen kan spå for fremtiden. Ingen vet hvilket politisk klima vi i Norge har om 10, 20 eller 50 år. Verdenssituasjonen vil ha avgjørende betydning. Man ser jo hvordan angrepet på USA 11. september 2001 endret verden. Når man ser at stadig flere land innfører lover som tar sikte på å angripe internasjonal terrorisme, er det klart at enhver svekkelse av menneskerettighetene vil være problematisk. Resultatet av Kjuusdommen er at det åpnes for at ytringer som strider mot Norges offisielle standpunkter vil kunne bli sett på som "farlige" å myndighetene kan bli fristet til å utvide hvilke ytringer man ikke vil ha. Dette er bare et område der Kjuusdommen har gitt åpning for slik praksis. Argumentet med at det aldri kommer til å skje, kjøper jeg ikke. Sannsynligvis vil det ikke skje, men det at det er åpning for dette fordi Høyesterett i en sak fant å lempe på de formelle kravene og det viktige vernet av ytringsfriheten, finner jeg problematisk. Etter mitt syn så Høyesterett seg litt

blind på den gode hensikt bak Kjuussaken. Jeg kan ikke se at flertallet har tenkt grundig nok igjennom de konstitusjonelle konsekvenser dommen kan få.

Da Sjøliedommen kom i 2002 endret rettstilstanden seg. Da endret Høyesterett kurs. Enkelte har som nevnt hevdet at Høyesterett innså at de hadde "tuklet med ytringsfriheten" (Engen 2003) og fant en måte å korrigere rettstilstanden. Sikkert er det i allefall at denne siste dommen forsvarete ytringsfriheten.

I Norge er det en generell tendens til å ville lovstyre alle samfunnsmessige prosesser. Denne tendensen gir seg utslag i en enorm mengde lover, regler og forskrifter. Det er min mening at ytringsfriheten bør begrenses minst mulig.

Takhøyden i ytringsfrihetsspørsmål bør være meget høy. Selv en idiot må få ytre seg uten å bli straffet for det.

2 Litteraturliste

- Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge*. 8. utg. Oslo, 1998
- Castberg, Frede. *Rett og revolusjon i Norge*. Oslo 1974
- Christie, Nils. *Den gode fiende*. 2. utg. Oslo, 1996
- Dahl, Hans Fredrik, Bastiansen Henrik G. *Hvor fritt et land*. Oslo, 2000
- Engen, Olav. *Terje Sjølie reddet av 11. september*. I: Alternativt samfunn nr 2/2003
- Eriksen, Knut Einar. *DNA og NATO*. Oslo. 1972
- Eriksen, Trond Berg. *Undringens labyrinter*. Oslo 1994
- Fleischer, Carl August. *Folkerett*. 7. utg. Oslo, 2000
- Fliflet, Arne. *Studiebok i statsforfatningsrett* 5. utg Oslo 1998
- Folkerettslige tekster*. Redigert av Erik Møse. 4 utg. Oslo, 1999
- Gerhardsen, Einar. *Samarbeid og strid*. Oslo. 1971
- Jusleksikon*, Jon Gisle...[et al]. Oslo, 1999
- Koht, Halvdan. *For fred og fridom i krigstid 1939-1940*. Oslo 1957
- Om Landsvikoppgjøret*. Justisdepartementet. Gjøvik. 1962
- Slagstad, Rune. *De nasjonale strateger*. Oslo 1998
- Sundet Olav. *Johan Scharffenberg. Samfunnslege og stridsmann*. Oslo 1977
- Ustvedt, Yngvar. *Det skjedde i Norge*. Bind 2 & 3. Oslo. 1984
- Varsi, Magne Ove. *Samisk yrings og pressefrihet under den norske støvel*.
Hovedoppgave ved Norsk Journalisthøyskole, Oslo 1983
- Zaman Kadafi. *Nordmenn stemples som satans sønner*. I: Verdens Gang
19.04.2005 s.4

Domsregister

Rt. 1958 s. 479 Mykle

Rt. 1958 s. 492 Miller

Rt. 1967 s. 1523 Bjørneboe

Høyesterettskjennelse 28. november 1997 Kjuusdommen

Høyesterettskjennelse 17. desember 2002 Sjøliedommen

Lovregistre

- 1814 Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814 (Grunnloven)
- § 96
 - § 100
 - § 110c
- 1902 Almindelig borgelig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr 10
- § 57
 - § 95
 - § 130
 - § 135
 - § 135a
 - § 140
 - § 211 (opphevet)
 - § 432

Konvensjoner

Universal declaration of human rights, Paris 10 December 1948

Norsk tittel: Verdenserklæringen om menneskerettighetene, 1948

European convention for the protection of human rights and fundamental freedoms,

Roma 4. november 1950.

Norsk tittel: Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, 1950

Art.10

Art.14

Art.17

Internasjonal convention on the elimination of all forms of racial discrimination
(CERD)

New York 7, mars 1966

Norsk tittel: Rasediskrimineringskonvensjonen 1966

Art. 4

International Covenant on Civil and Political Rights 1966

New York 16. desember 1966

Norsk tittel: FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Art. 19

Odelstingproposisjoner

Ot.prp.nr 78-80 (1950) Krigslovene

Ot.prp.nr.45 (1960-1961) Straffeloven §135a